

Ετυμολογική ομοημία και μορφολογικός συγκρητισμός

Θανάσης Νάκας & Γεωργία Κατσούδα

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ακαδημία Αθηνών

¹anakas@primedu.uoa.gr, ²katsouda@academyofathens.gr

Abstract

Apart from the categorization of the incidental (or non-etymological) homonymy (Nakas, Magoula & Kapoathanasi 2010), we suggest a further systematic categorization of the etymological homonymy (viewed as a synchronic syncretism). Based on an extant corpus, we also present its effects and its use as a figure of speech.

Keywords: Synchronic syncretism, etymological (non coincidental) homonymy: paradigmatic, extraparadigmatic, intraparadigmatic, homoparadigmatic

1 Συμπτωματική vs ετυμολογική ομοημία

Οι Νάκας, Μαγουλά & Καποθανάση (2010) πρότειναν την υποκατηγοριοποίηση της ομοημίας σε: [A] συμπτωματική / μη ετυμολογική, την οποία μας δείχνει η σύμπτωση λ.χ. του *πλάνη₁* [pláni] (από το αρχαιοελληνικό *πλάνη* “σφάλμα”) με το *πλάνη₂* [pláni] (από το λατινικό *plana* “ροκάνι, ξυλουργικό εργαλείο” –περίπτωση ολικής ομοημίας με ομογραφία), ή η σύμπτωση του *τύχη* [τίτσι] με το *τοίχοι* [τίτσι] (περίπτωση ολικής ομοημίας με ετερογραφία) και [B] σε ετυμολογική ομοημία, π.χ. *ακριβά* [akrivá] (επίθετο)~ *ακριβά* [akrivá] (επίρρημα –περίπτωση ολικής ομοημίας με ομογραφία), όπως και *ακριβός* [akrivós] (επίθετο)~ *ακριβώς* [akrivós] (επίρρημα, το οποίο αντιστοιχεί στο λόγιο επίθετο *ο/η ακριβής*, το *ακριβές*) ή ακόμη, *ακριβή* [akriví] ~ *ακριβοί* [akriví] (μέσα στο κλιτικό παράδειγμα του ίδιου επιθέτου, χωρίς αλλαγή γραμματικής κατηγορίας –περιπτώσεις ολικής ομοημίας με ετερογραφία) κ.τ.ό.

Οι Νάκας, Μαγουλά & Καποθανάση διερεύνησαν εξαντλητικά, ως προς τα υποείδη της, την *μη ετυμολογική / συμπτωματική* ομοημία, διακρίνοντας δύο βασικά επίπεδα, μεταξύ ολικής και μερικής ομοημίας, και μάλιστα όχι μόνο στο επίπεδο της λέξης, αλλά και στο επίπεδο μονάδων μεγαλύτερων από τη λέξη. Στο επίπεδο της μερικής ομοημίας διακρίνουν τρία *υποεπίπεδα*, ανάλογα με τον βαθμό της ομοημίας, μεγαλύτερο ή μικρότερο· έτσι, αρχίζοντας από κάτω / από τον μικρότερο βαθμό έχουμε: τις *παρηγήσεις*, τα *παρώνυμα* (ή *ομοιόηχα*) και τα *ελάχιστα ζεύγη*. Τα ελάχιστα ζεύγη κατατάσσονται: α) σε όσα προκύπτουν με [α1] *προσθαφαίρεση* ή με [α2] *εναλλαγή* ενός φωνήματος και β) στα λεγόμενα *τονικά*, όσα προκύπτουν με [β1] *προσθαφαίρεση* ή με [β2] *εναλλαγή* της θέσης του λεξικού τόνου.

2 Ειδικότερα για την ετυμολογική ομοημία

2.1 Εξωπαραδειγματική

Στην παρούσα ανακοίνωση, με βάση ένα μεγάλο corpus δεδομένων, διερευνούμε την ετυμολογική ομοημία. Η συστηματική υποκατηγοριοποίησή της απαιτεί κάποιες επιπλέον εξειδικεύσεις, πέρα από τη διάκριση σε μερική και ολική η οποία διατηρείται σε όλα τα επίπεδα: όπως μας δείχνει και ο Πίνακας 1, η ετυμολογική διαχωρίζεται αφενός σε *παραδειγματική* (*ιδιοπαραδειγματική* ή *ομοπαραδειγματική*) και αφετέρου σε *εξωπαραδειγματική*.

ΟΜΟΗΧΙΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΗ				
ΠΑΡΑ ΔΕΙΓΜΑ ΤΙΚΗ	ΙΔΙΟΠΑΡΑ- ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ	Ολική		
		Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 φώνημα / εναλλαγή φωνήματος ± τόνος / εναλλαγή τόνου
	ΟΜΟΠΑΡΑ- ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ	Ολική		
		Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 φώνημα / εναλλαγή φωνήματος ± τόνος / εναλλαγή τόνου
ΕΞΩΠΑΡΑ- ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ		Ολική		
		Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 φώνημα / εναλλαγή φωνήματος ± τόνος / εναλλαγή τόνου
			Παρώνυμα (ομοιόχηα)	

Πίνακας 1

Σε ό,τι ονομάζουμε εμείς ετυμολογική ομοηχία έχουν γίνει μέχρι σήμερα κάποιες σποραδικές νύξεις, κυρίως με τη χρήση παραδειγμάτων όσον αφορά τα *παρώνυμα* και τα *τονικά παρώνυμα* (όπως ονομάζει η Γραμματική του Τριανταφυλλίδη τα *τονικά ελάχιστα ζεύγη*). Μόνο για τρία από τα τελευταία, η Γραμματική (1941: 198) χρησιμοποιεί τον όρο: *τονικά παρώνυμα συγγενικά*, δηλαδή ετυμολογικά. (Τα παραδείγματα αυτής της Γραμματικής συγκεντρώνονται σε ειδικό πίνακα, σ. 1351, στο *ΑΝΕΓ* του Γ. Μπαμπινιώτη). Πάντως, ούτε η Γραμματική ούτε το *ΑΝΕΓ* διαχωρίζουν τα *συμπτωματικά* από τα *ετυμολογικά* παρώνυμα. Στους πίνακες που ακολουθούν, έχουμε απομονώσει τα *ετυμολογικά*, προσθέτοντας και κάποια επιπλέον παραδείγματα. Όσα έχουν εντοπιστεί έως τώρα ανήκουν, στο σύνολό τους σχεδόν, στην *εξωπα-ραδειγματική* ετυμολογική ομοηχία (πρόκειται για ομόριζες αλλά διακριτές μεταξύ τους λέξεις, συνήθως χωριστά λήμματα στα λεξικά). Αρχίζουμε με τα παρώνυμα, δεδομένου, μάλιστα, ότι τα *ετυμολογικά ολικώς ομόχηα* (λ.χ. *ακριβά* [επίθ.]~*ακριβά* [επίρ.] ή *ακριβός*~*ακριβώς* κ.τ.ό.) απουσιάζουν από τις καταγραφές των γραμματικών ή των λεξικών. Μερικά από τα πιο γνωστά *ετυμολογικά παρώνυμα* είναι όσα περιλαμβάνονται στον Πίνακα 2.

ΟΜΟΗΧΙΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΗ / ΕΞΩΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ		
Ολική		με ομογραφία: <i>ακριβά</i> (επίθ.) ~ <i>ακριβά</i> (επίρρ.) με ετερογραφία: <i>ακριβός</i> (επίθ.) ~ <i>ακριβώς</i> (επίρρ.)
Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 Φ: 1 ~1 Φ: τονικά :

Παρόνυμα (ομοιότητα)	αιρετός ~ αιρετικός, αμυγδαλιά ~ αμυγδαλή, ατελείωτος ~ ατέλειωτος, βίος ~ βιός, βιοτικός ~ βιωματικός, γονέας - γονιός, γραφέας - γραφιάς, επωδή ~ επωδός, ευλογία ~ ευλογία, ζεύγος ~ ζευγάρι, ήμισυ - μισό, ημίτονο ~ ημιτόνιο, θάλαμος ~ θαλάμη (/ θαλάμι), θεός / θεία ~ θειος / θεια, θηρίο - θηρίο, ίχνος ~ χνάρι, κυμαίνομαι ~ κυματίζω, λειτουργία ~ λειτουργία, μετόπη ~ μέτωπο, νέφος ~ σύννεφο, οροφή ~ όροφος, παίγνιο - παιχνίδι, παρώνυμο ~ παρωνύμιο, πάσχω ~ πασχίζω, περισσός ~ περίσσιος, πραγματεία ~πραμάτεια, προσωπίο ~ προσωπίδα, πρότυπο ~ πρωτότυπο, στοιχείο ~ στοιχείο, φοβίζω ~ φοβερίζω, χαραμάδα ~ χαραματιά (κ.τ.ό.)
-----------------------------	--

Πίνακας 2

Εκτενέστερος είναι ο κατάλογος των ελάχιστων ζευγαριών (Πίνακας 3):

ΟΜΟΗΧΙΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΗ / ΕΞΩΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ	
Μ ε ρ ι κ ή / Ελάχιστα ζεύγη	<p>με προσθαφαίρεση ενός φωνήματος ή ημιφώνου (± 1 Φ): αμυγδαλιές ~ αμυγδαλές, αμνηστία ~ αμνησία, αχρηστία ~ αχρησία,, ονομαστικός ~ ονοματικός, ρεύμα ~ ρέμα, σβώλος ~ βώλος</p> <p>με εναλλαγή (1~1 Φ): άδεια [άδια]~ άδεια [άδja], γένεση~ γέννηση, δόλιος ~ δόλιος, δρομέας ~ δρομαίος, κινώ ~ κουνώ, κόμβος ~ κόμπος, παιδιά (η) ~ παιδιά (τα), περισσός ~ περιττός, σύγαμπρος ~ σύγαμπρος, τεχνητός ~ τεχνικός</p> <p>τονικά : Αθηνά ~ Αθήνα, άλλον ~ αλλού, Αμερικανός ~ Αμερικάνος, αποχές ~ απόχες, αγνά ~ άχνα, βυθός ~ βύθος, γεννά ~ γέννα, γλυκά ~ γλύκα, διάφορα ~ διαφορά, διάφορες ~ διαφορές, διπλά ~ δίπλα (η / επίρρ.), επενδυτής ~ επενδύτης, επίμονη ~ επιμονή, ευγένεια ~ Ευγενία, ζεστή ~ ζέστη, ηπειρωτικός ~ ηπειρώτικος, θαμπός ~ θάμπος, καλός ~ κάλλος, καμάρα ~ κάμαρα, κανόνας ~ κάνοντας, καρύδια ~ καρυδιά, κεράσια ~ κερασιά, κεφάλαιο ~ κεφαλαίο, κλιτός ~ κλίτος, κυρίων ~ κυριών, λεμόνια ~ λεμονιά, λευκή ~ λεύκη, μαγεύτηκα ~ μαγευτικά, μάτια ~ ματιά, μέλι ~ μελί, μέταλλο ~ μεταλλείο, μετοχή ~ μετόχι, μόνος ~ μονός, νεκρά ~ νέκρα, νόμος ~ νομός, ξερά ~ ξέρα, Ολυμπία ~ Ολύμπια, όποτε ~ οπότε, παιδεία ~ παιδιά (η), παράγωγη ~ παραγωγή, έχει περάσει ~ έχει πέραση, περισσότερά ~ περισσότερα, πικρά ~ πίκρα (πικρές ~ πίκρες), πολιτικός ~ πολιτικός, πορτοκάλι ~ πορτοκαλί, πότε ~ ποτέ, πορτοκάλια ~ πορτοκαλιά, πρόγονος ~ προγονός, ρωτά ~ ρώτα, σφάγιο ~ σφαγείο, σκέπη ~ σκεπή, σχολείο ~ σχόλιο, τελωνείο ~ τελώνιο, φίλο ~ φιλώ, φορά ~ φόρα, φύλακες ~ φυλακές, χαμόγελα ~ χαμογέλα/χαμογελά, χονδρός ~ χόνδρος, χυλόπιτα ~ χυλοπίτα, χωριά ~ χώρια (κ.ά.ό.)</p>

Πίνακας 3

–μεταξύ των οποίων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι περιπτώσεις με εναλλαγή της γραμματικής κατηγορίας, λ.χ. μεταξύ επιθέτου και ουσιαστικού: *διάφορα~ διαφο-
ρά, επίμονη~ επιμονή, ζεστή~ ζέστη, θαμπός~ θάμπος, καλός~ κάλλος, νεκρά~ νέκρα,
ξερά~ ξέρα, παράγωγη~ παραγωγή, πικρές~ πίκρες* ή αντιστρόφως: *μέλι~ μελί, πορτο-
κάλι~ πορτοκαλί* κ.ά.ό.· επίσης, μεταξύ ουσιαστικού και ρήματος: *πέραση~ περάσει* –
(το παράδειγμα *έχει περάσει~ έχει πέραση* προσθέτει, μεταξύ άλλων, στον πίνακα του
Τριανταφυλλίδη ο Πετρούνιας [1999: 206], για να δείξει ακριβώς τη διακριτική λει-
τουργία του λεξικού τόνου και άρα την ανάγκη να υπάρχει το μοναδικό έστω τονικό
σημάδι)· ακόμη: *φίλο~ φιλώ, χαμόγελα~ χαμογέλα, μαγεύτηκα~ μαγευτικά* (από τα πα-
ραδείγματα του Τριανταφυλλίδη).

2.2 Παραδειγματική

Σε ό,τι αφορά την παραδειγματική ετυμολογική ομοηχία, ας δούμε αρχικά τους εξής δύο πίνακες, για αποφυγή επαναλήψεων στη συστηματική προ-
σέγγιση που πρόκειται ν' ακολουθήσει. Για το ονοματικό σύστημα, επιλέγουμε στην

τύχη (βλ. Πίνακα 4) το κλιτικό παράδειγμα των ουσιαστικοποιημένων *φίλος*, *φίλη* (υπό κοινό λήμμα στο *ΛΚΝ*)· με βάση τη διάκριση του γένους στην κλίση αυτών των δύο, καθορίζεται κατά πόσον η ταύτιση των τύπων τους είναι *ιδιοπαραδειγματική* (εντοπίζεται μέσα στο ίδιο γένος): π.χ. *φίλη~ φίλη~ φίλη* ταύτιση (ή συγκρητισμός;) τριών πτώσεων στον ενικό (Ονομαστική/ Αιτιατική/ Κλητική), και των ίδιων πτώσεων και στον πληθυντικό: *φίλες~ φίλες~ φίλες*. Αντιθέτως, η ολική ταύτιση *φίλη~ φίλοι* (στο τέταρτο κελί, στο μέσον του Πίνακα 4) είναι απλώς *ομοπαραδειγματική* (εφόσον εμπλέκει περισσότερα γένη).

ΟΜΟΗΧΙΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΗ / ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ			
ΙΔΙΟΠΑΡΑ- ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ	Ολική	Ον./Αιτ./Κλ.: <i>φίλη~ φίλη~ φίλη</i> Ον./Αιτ./Κλ.: <i>φίλες~ φίλες~ φίλες</i>	
	Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 Φ: <i>φίλης~ φίλη, φίλος~ φίλο, φίλων~ φίλο, φίλους~ φίλου</i> 1 ~1 Φ: <i>φίλης~ φίλες, φίλος~ φίλους, φίλο~ φίλε, φίλο~ φίλου, φίλε~ φίλου</i> τονικά : <i>στρογγυλός~ στρόγγυλος, στερεό~ στέρεο, καλόγριας~ καλογριάς</i>
		Παρώνυμα	<i>φίλε~ φίλων, φίλοι~ φίλων, φίλη~ φίλες, φίλες~ φίλων</i>
ΟΜΟΠΑΡΑ- ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ	Ολική	<i>φίλη~ φίλοι</i>	
	Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 Φ: <i>φίλης~ φίλοι</i> 1 ~1 Φ: <i>φίλης~ φίλος, φίλης~ φίλους, φίλος~ φίλες, φίλες~ φίλους</i> τονικά: <i>κυρίων~ κυριών</i>
		Παρώνυμα	<i>φίλε / φίλο / φίλου~ φίλης, φίλο / φίλου~ φίλες</i>

Πίνακας 4

Για τη μερική ταύτιση, τα: *φίλης~ φίλη* δημιουργούν *ιδιοπαραδειγματικό* ελάχιστο ζεύγος προσθαφαίρεσης του τελικού φωνήματος για το θηλυκό, και τα *φίλος~ φίλο, φίλων~ φίλο, φίλους~ φίλου* αντίστοιχα για το αρσενικό. Ιδιοπαραδειγματικό ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής δημιουργούν τα *φίλης~ φίλες* για το θηλυκό και τα *φίλος~ φίλους, φίλο~ φίλε, φίλο~ φίλου~, φίλε~ φίλου* για το αρσενικό. Αντιθέτως, *ομοπαραδειγματικά*, δηλαδή ανάμεσα στα γραμματικά γένη του ίδιου κλιτικού παραδείγματος, είναι τα ελάχιστα ζεύγη προσθαφαίρεσης: *φίλης~ φίλοι* και εναλλαγής: *φίλος~ φίλης* (όπως και *φίλος~ φίλες, φίλης~ φίλους, φίλες~ φίλους*). Οι τύποι με περισσότερες διαφορές στα φωνήματά τους από τη μία των ελάχιστων ζευγαριών συνιστούν *ετυμολογικά παρώνυμα*, είτε *ιδιοπαραδειγματικά*: *φίλε~ φίλων* και *φίλοι~ φίλων* για το αρσενικό, *φίλη~ φίλες* και *φίλες~ φίλων* για το θηλυκό, είτε *ομοπαραδειγματικά*: *φίλε / φίλο / φίλου~ φίλης ή φίλο / φίλου~ φίλες* κ.τ.ό.

ΟΜΟΗΧΙΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΗ / ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ			
ΙΔΙΟ ΠΑΡΑ ΔΕΙΓΜΑ ΤΙΚΗ	Ολική	<i>είναι</i> (ενεστ. εν.)~ <i>είναι</i> (ενεστ. πληθ.), <i>ήταν</i> (παρτκ. εν.)~ <i>ήταν</i> (παρτκ. πληθ.)	
	Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 Φ: <i>έχεις~ έχει, δέσεις~ δέσει, ρωτάς~ ρωτά, δεθείς~ δεθεί</i> 1 ~1 Φ: <i>δέσω~ δέσει, λέγεσαι~ λέγεται, είμαι~ είσαι, ήμουν~ ήσουν, ήμασταν~ ήσασταν</i> τονικά : <i>(νά) 'βγω~ (να) βγώ</i>
		Παρώνυμα	<i>έχουμε~ έχουν, δεθώ~ δεθείς, δεθούμε~ δεθούν, λέγontan~ λέγονταν</i>
	Ολική	<i>λέγετε</i> (οριστ.)~ <i>λέγετε</i> (προστ.) <i>λέγετε</i> (ενεργ. ενεστ.)~ <i>λέγεται</i> (μεσοπαθητ. ενεστ.)	

ΟΜΟ ΠΑΡΑ ΔΕΙΓΜΑ ΤΙΚΗ	Μερική	Ελάχιστα ζεύγη	± 1 Φ: ρωτήσετε / ρωτήσατε~ ρωτήστε, δέσουν~ δέσου 1 ~1 Φ: δένω~ δέσω, έδενα~ έδεσα, δέναμε~ δέσατε τονικά : ρωτά~ ρώτα, χαμογελά~ χαμογέλα
		Παρόνυμα	είμαστε~ ήμασταν, γράφονται~ γράφονταν

Πίνακας 5

Τελείως ενδεικτικά, και σε ό,τι αφορά το ρηματικό σύστημα (βλ. Πίνακας 5): η ταύτιση (ή ο συγκρητισμός;) του είναι στο γ' πρόσωπο του ενικού και του πληθυντικού, όπως και του ήταν, αντίστοιχα, στον ενεστώτα και τον παρατατικό του υπαρκτικού ρήματος, αποτελεί ένα δείγμα ολικής *ιδιοπαραδειγματικής ετυμολογικής ομοηχίας*. Αντιθέτως, η ταύτιση (στο μέσον του Πίνακα) του λέγετε (β' πληθυντικό πρόσωπο οριστικής και προστακτικής) ή του (προηγούμενου) λέγετε (του ενεργητικού ενεστώτα) και του λέγεται (του μεσοπαθητικού ενεστώτα) αποτελούν δείγμα ολικής *ομοπαραδειγματικής ετυμολογικής ομοηχίας*. *Ιδιοπαραδειγματικά* ελάχιστα ζεύγη προσθαφαίρεσης συνιστούν τα: έχεις~ έχει, δέσεις~ δέσει, ρωτάς~ ρωτά, δεθείς~ δεθεί· εναλλαγής, τα: δέσω~ δέσει, λέγεσαι~ λέγεται, είμαι~ είσαι, ήμουν~ ήσουν, ήμασταν~ ήσασταν κ.τ.ό.· τονικά, με απουσία / παρουσία τόνου: (νά) 'βγω~ (να) βγώ κ.τ.ό. *Ομοπαραδειγματικά*, προσθαφαίρεσης: ρωτήσετε / ρωτήσατε~ ρωτήστε, δέσουν~ δέσου· εναλλαγής: δένω~ δέσω, έδενα~ έδεσα κ.ά.ό.· τονικά, με εναλλαγή στη θέση του τόνου: ρωτά~ ρώτα, χαμογελά~ χαμογέλα κ.τ.ό. Τύποι με περισσότερες διαφορές στα φωνήματά τους συνιστούν *ετυμολογικά παρόνυμα*, *ιδιοπαραδειγματικά*: έχουμε~ έχουν, δεθώ~ δεθείς, δεθούμε~ δεθούν, λεγόταν~ λέγονταν ή *ομοπαραδειγματικά*: είμαστε~ ήμασταν, γράφονται~ γράφονταν κ.τ.ό.

2.3 Επιπτώσεις της ετυμολογικής ομοηχίας

Είναι γνωστό ότι η παραδειγματική- κλιτική ομοηχία (*inflectional homonymy*) εξετάζεται στο πλαίσιο του μορφοσυντακτικού συγκρητισμού από τη διαχρονική- ιστορική γλωσσολογία. Με τον όρο 'συγκρητισμός (*syncretism*)' ή 'ουδετεροποίηση (*neutralization*)' εννοείται η κατάσταση κλιτικής ομοηχίας κατά την οποία, μετά από κάθε γλωσσολογική μεταβολή, τύποι μορφολογικά και συντακτικά διακριτοί συμπίπτουν φωνολογικά (Trask 2000: s.v. *syncretism*, Carstairs-McCarthy 2005³: 329). Δηλαδή, ο συγκρητισμός αναφέρεται σε διαφορετικές μορφοσυντακτικές λειτουργίες οι οποίες, όμως, έχουν μία μόνο κοινή πραγμάτωση (Corbett 2005³: 202).

Γνωστά παραδείγματα συγκρητισμού αποτελούν λ.χ. η ομοηχία (ηχητική ταύτιση) της δοτικής και της αφαιρετικής πληθυντικού σε όλο το ονοματικό σύστημα της Λατινικής, ή η συγχώνευση της αφαιρετικής, της τοπικής και της οργανικής της Αρχαίας Ελληνικής στην πτώση της δοτικής. Ο Χατζιδάκις (1930²: 8), εξάλλου, ερμήνευσε τον τρόπο συγκρητισμού της ονομαστικής, αιτιατικής και κλητικής πληθυντικού τριτόκλιτων ονομάτων σε -εύς (π.χ. οί βασιλείς, τούς βασιλείς, ὧ βασιλείς), σε -ης (π.χ. αἱ τριήρεις, τὰς τριήρεις, ᾧ τριήρεις) και -ων (π.χ. οἱ μείζους < μείζονες, τούς μείζους, ᾧ μείζους – ο τύπος της αιτιατικής προέκυψε αναλογικώς προς την ονομαστική: τούς μείζους και όχι τους *μείζως < μείζοας < μείζονας, αναλογική εξομάλυνση που επικουρείται από τον διακριτικό ρόλο του άρθρου).

Ο συγκρητισμός, αν και αποτελεί όρο της ιστορικής γλωσσολογίας για να περιγράψει τη συγχώνευση τύπων λόγω της απώλειας κλιτικών επιθημάτων, χρησιμοποιείται ως όρος και στη συγχρονική περιγραφή των γλωσσών, όταν ταυτίζονται δύο ή περισσότεροι τύποι που ανήκουν στο ίδιο λέξιμα, π.χ. *walked* (*I walked ~ I've walked* : (ρηματικός τύπος του αορίστου vs παρωχημένη μετοχή) (Chrystal 1991³: s.v. *syncretism*). Κατά τον Carstairs-McCarthy (2005³: 330, 331), το πραγματολογικό, σημασιολογικό και λεξιλογικό περιεχόμενο ενός εκφωνήματος

σχεδόν πάντα αποτρέπει τις παρανοήσεις που προκαλεί η λεξιλογική και η κλιτική ομοηχία.

Κίνητρο για τη δική μας μελέτη, που γίνεται με συγχρονική προοπτική (σε πρώτη φάση), αποτέλεσε το γεγονός ότι αυτού του είδους η ομοηχία, ως γλωσσικό φαινόμενο στο οποίο εμπλέκεται τόσο το *λαϊκό* όσο και το λειτουργικά ενταγμένο στη χρήση *λόγιο* στοιχείο, είναι πολύ συχνό και αφορά πολλούς επιμέρους τομείς.

Πρώτα-πρώτα, προκύπτει πολύ συχνά η ανάγκη διασάφησης της ενδοσυστηματικής σύμπτωσης / σύγχυσης, όπως λ.χ. στη φράση: *στην Ελλάδα, μπορεί κανείς να μιλά για την αποτυχία των πολιτικών* (και αναφέρομαι τόσο στις *πολιτικές* όσο και στους *πολιτικούς*)· η ασάφεια τού: *νομικά υπεύθυνα πρόσωπα* οφείλεται στην ταύτιση επιθέτου και επιρρήματος στο *νομικά* (συνήθης μετατροπή σε: *νομικώς υπεύθυνα πρόσωπα*)· αλλά και η προσπάθεια διάκρισης του *λεγόταν* από το *λέγονταν*, που μερικοί τα συγχέουν, δεν είναι παρά προσπάθεια αποσαφήνισης δύο ιδιοπαραδειγματικών παρωνύμων.

Στον τομέα της ορθογραφίας, παρατηρείται συχνότατη σύγχυση ανάμεσα σε ρηματικούς τύπους όπως *λέγετε* (εσείς) και *λέγεται* (κάτι) ή μεταξύ ομμόριζου επιθέτου (*ευθέως*) και επιρρήματος (*ευθέως*), δεδομένου ότι πολύ συχνά γράφουν και το επίθετο με *ω*· στο κλιτικό παράδειγμα του *πολύς, πολλή, πολύ* (βλ. τον Πίνακα 6) υπάρχουν τόσες ηχητικές ταυτίσεις, που δεν είναι λίγοι όσοι συγχέουν ορθογραφικά το *πολύ* στο *πολύ μεγάλη* και στο **πολύ ζάχαρη* (γράφουν και το δεύτερο με *υ* και ένα *λ*).

			Παραδειγματική		Εξω- παραδειγματική
			Ιδιο- παραδειγμ.	Ομο- παραδειγμ.	
[polá]	πολλά	Ον./Αιτ./Κλ.	√		
[polés]	πολλές	Ον./Αιτ./Κλ.	√		
[polí]	πολλή πολλοί πολύ	ΘΗΛ(Ον./Αιτ./Κλ.) ΑΡΣ(Ον./Αιτ./Κλ.) ΟΥΔ(Ον./Αιτ./Κλ.), ΟΥΔ (Γνκ.)*, ΑΡΣ (Γνκ./Αιτ.) * ¹	√ √ √	√	πολύ (επίρρ.)
[polis]	πολλής πολύς	ΘΗΛ(Γνκ.) ΑΡΣ(Ον.)		√	
[polón]	πολλών	ΑΡΣ,ΘΗΛ,ΟΥΔ		√	
[polús]	πολλούς				

Πίνακας 6

Η διάκριση των επιπέδων, ιδίως μεταξύ του λόγιου και του λαϊκού, δημιουργεί σε μια μεγάλη μερίδα ομιλητών πρόβλημα μη ορθής ανάγνωσης και παρερμηνείας – ως δούμε, πρώτα, ένα παράδειγμα ολικής ομοηχίας:

- [Μέλη του εκκλησιάσματος, προς τον ιερέα] *Παπά μου, να σου κάνουμε μια ερώτηση;*
- [Ιερέας, σε επίσημο ύφος:] *Παρακαλώ, ρωτήσατε!*
- Μα, παπά μου, δε ρωτήσαμε, τώρα θα ρωτήσουμε!*

(*ρωτήσατε*: λόγιος τύπος της προστακτικής του αορίστου που εκλαμβάνεται ως β' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής αορίστου – ο διάλογος έχει αξιοποιηθεί χιουμοριστικά σε επεισόδιο από τους «10 Μικρούς Μήτσους» του Λάκη Λαζόπουλου). Σε άλλες περιπτώσεις, η παρανάγνωση οφείλεται είτε σε σύγχυση του λαϊκού με το λόγιο μέλος ενός ετυμολογικού ζεύγους: ...*αυτός είναι ο τελευταίος, δεν έχει άλλον*

¹ Με αστερίσκο σημαδεύονται οι δεύτεροι / εναλλακτικοί τύποι (συνήθως άλλου χρηστικού επιπέδου) που παρέχουν οι Πίνακες Κλιτικών Παραδειγμάτων του *ΛΚΝ*.

συγκοινωνιακό *κόμπο! ή στο ότι το μήνυμα είναι οπτικό. Γι' αυτή τη δεύτερη περίπτωση, το παράδειγμα αντλείται από προσωπική μας εμπειρία: όταν έγινε η πρώτη δημοσίευση αυτοτελούς επιστημονικής μας εργασίας, στο εξώφυλλο της οποίας, με κεφαλαία γράμματα, υπήρχε ο τίτλος *ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΧΩΡΙΑ ΣΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΈΛΙΟΤ,*² πολλοί βιβλιοπώλες έκαναν ως εξής την τηλεφωνική παραγγελία για αποστολή νέων αντιτύπων από τον εκδότη: ... *στείλε μας άλλα δέκα "Παράλληλα Χωριά"!*

2.4 Αξιοποιήσεις της ετυμολογικής ομοηχίας

Μια περίπτωση λ.χ. ετυμολογικού ελάχιστου ζευγαριού αξιοποιείται χιουμοριστικά και σε σενάρια ελληνικών ταινιών (μεταξύ άλλων):

[Ο Κ. Χατζηχρήστος, ως μπακαλόγατος Ζήκος, στην ομώνυμη ελλην. ταινία "Ο Μπακαλόγατος"]:

- Αφεντικό, θα πάρω άδεια;
- Τα βλέπεις εκείνα τα κουτιά;
- Ναι.
- Άδεια είναι, πάρ' τα!*

Η προηγούμενη 'ατάκα' κυκλοφορεί, με παραλλαγές, και στο διαδίκτυο –ιδού ένα πρόχειρο δείγμα (www.xaxa.gr):

- Αφεντικό, θέλω άδεια.
- Τι ΕΠΕΣ;;;
- Η πόλη λέω, τώρα το καλοκαίρι είναι άδεια.*

Παρόμοιο ευφυολόγημα (ως άμεση απάντηση) συνιστά και το εξής:

- Πώς θα μπορούσε να ορισθεί ο *γυναϊκάς*;
- Ως ο ευεργέτης της γυναϊκάς!*

όπου το ετυμολογικό τονικό ελάχιστο ζεύγος που χρησιμοποιείται, ανήκει σε μια αρκετά παραγωγική ομάδα (βλ. την επόμενη ενότητα). Το ίδιο είδος ετυμολογικού τονικού ελάχιστου ζεύγους αξιοποιείται και στον ακόλουθο δημοσιογραφικό τίτλο:

Φυλακές χωρίς φύλακες δεν γίνεται...

«Ανεξέλεγκτη», σύμφωνα με τους σφραγιστικούς υπαλλήλους, θα γίνει η κατάσταση στις νέες δικαστικές φυλακές Χανίων αν λειτουργήσει και τρίτη πτέρυγα, καθώς το προσωπικό δεν επαρκεί []

(*Ελευθεροτυπία*, 19.1.2013)³

Η έρευνά μας σε ό,τι αφορά την ηχητική ταύτιση λέξεων με ετυμολογική συγγένεια προεκτείνεται και σε κείμενα με λογιότερη μορφοφωνολογία, δεδομένου ότι αξιοποιείται σε μεγάλο βαθμό σε κείμενα με ρητορική επεξεργασία, τόσο παλαιότερα όσο και νεότερα: ένα ελάχιστο δείγμα, το β' ιδιόμελο των αίνων της Μεγάλης Πέμπτης, όπου λεπτομερώς περιγράφονται όσα υπέστη σε όλο του το σώμα ο Ιησούς μέχρι τη σταύρωση:

² Θανάσης Νάκας, *Παράλληλα Χωριά στα Δοκίμια του Σεφέρη και του Έλιωτ*, 1978. (Το βιβλίο ευτύχησε να γίνει κάπως ευπώλητο –είχε γράψει μια επαινετική κριτική και ο Κώστας Σταματίου στην εφ. "Τα Νέα").

³ Με παραλλαγές και σε άλλα φύλλα εφημερίδων και στο διαδίκτυο: *Φυλακές χωρίς... φύλακες* (08.10.2011), *Κορυδαλλός: Φυλακές χωρίς φύλακες!* (21.10.13), *«Ασφυζία» σε φυλακές χωρίς φύλακες* (15.5.2014), *Φυλακισμένοι σε φυλακές χωρίς φύλακες* (5.6.2017).

Ἐκαστον μέλος τῆς ἀγίας σου σαρκὸς ἀτιμίαν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε· τὰς ἀκάνθας ἢ κεφαλὴ· ἢ ὄφεις τὰ ἐμπύσματα· αἱ σιαγόνες τὰ ραπίσματα· τὸ στόμα τὴν ἐν ὄξει κερασθεῖσαν χολὴν τῆ γεύσει· τὰ ὄτα τὰς δυσσεβεῖς βλασφημίας· ὁ νῶτος τὴν φραγγέλωσιν καὶ ἡ χεὶρ τὸν κάλαμον· αἱ τοῦ ὄλου σώματος ἐκτάσεις ἐν τῷ σταυρῷ· τὰ ἄρθρα τοὺς ἥλους· καὶ ἡ πλευρὰ τὴν λόγχην. Ὁ παθῶν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ παθῶν ἐλευθερώσας ἡμᾶς, ὁ συγκαταβάς ἡμῖν φιλανθρωπία καὶ ἀνυψώσας ἡμᾶς, παντοδύναμε Σωτήρ, ἐλέησον ἡμᾶς.

Δεν πρόκειται, απλῶς, για μιαν ἀκόμη εφαρμογὴ τοῦ ετυμολογικοῦ σχήματος (σχετικὰ με τὴν ανεξάντλητη ποικιλότητα τοῦ οποίου βλ. Νάκας 2019), ἀλλὰ για κάτι περισσότερο: *ετυμολογικὸ σχῆμα με ολικὴ ἠχητικὴ ταύτιση!*⁴

Και μια και μιλάμε για σχήματα λόγου, οἱ εφαρμογές τοῦ λεγόμενου πολυπτωτοῦ ἢ πολυμορφικοῦ σχήματος δεν ἐμπλέκουν παρά ἰδιοπαραδειγματικά και ὁμοπαραδειγματικά ελάχιστα ζεύγη και παρώνυμα (Νάκας 2017): λ.χ. *ἡ φίλη τῆς φίλης σου φταίει για ὅλα ἢ οἱ φίλοι μου δεν τὴν ξέρουν καν τὴ φίλη σου ἢ το μάθαμε ἀπὸ φίλους φίλων* –συχνότατα και στον παροιμιακὸ λόγο: *ὁμοῖος τὸν ὁμοῖο* κι ἡ κοπριά στα λάχανα, *τυφλὸς τυφλὸν* οδήγαγε κι οἱ δυο στο λάκκο πέσανε, *ἡ τιμὴ τιμὴ* δεν ἔχει ἢ (με ρήματα) *βάστα με να σε βαστώ* ν' ανεβούμε στο βουνό, *πατείς με πατώ* σε κ.τ.ό. –και στὴ στιχουργία: *αχ να ἔξερεις τι δύναμη μου δίνει ἡ δύναμή σου* κ.ο.κ.

2.5 Απόπειρα συστηματοποίησης

Για μιὰ συστηματικότερη υποκατηγοριοποίηση τοῦ φαινομένου τῆς ετυμολογικῆς ὁμοηχίας ἀπὸ συγχρονικὴ ἀποψη, ἀξιοποιήσαμε (ενδεικτικά, λόγω χωρικῶν περιορισμῶν, μερικὸς ἀπὸ) τοὺς πίνακες τῶν κλιτικῶν παραδειγμάτων, τόσο για τὸ ρηματικὸ ὅσο και για τὸ ονοματικὸ σύστημα, που περιλαμβάνει στο τέλος τὸ *AKN*.

Τα ἐπίθετα λ.χ. που ἀκολουθοῦν ἓνα ἀπὸ κλιτικὰ υποδείγματα (E1-E8) ἐμφανίζουν τὶς ἐξῆς ετυμολογικὲς (παραδειγματικὲς και ἐξωπαραδειγματικὲς) ὁμοηχίες (βλ. τὸν Πίνακα 7).

Για τὸ θηλυκὸ τοῦ πληθυντικοῦ ἔχουν ἓναν κοινὸ τύπο για τὶς τρεῖς πτώσεις *Ον.*, *Αιτ.*, *Κλ.*: *καλές, γλυκές... ευθείες, σταχτιές*. Κοινὸ τύπο ἔχουν και τὰ τρία γένη στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ: *καλῶν, γλυκῶν...τραχιῶν, σταχτιῶν*, με ἐξαίρεση τὸ θηλυκὸ τῆς ομάδας E7a: *ευθειῶν*. Ἐναν ἴδιο τύπο μοιράζονται τὰ γένη *Αρσ.* και *Ουδ.* στὴν γενικὴ *Γεν.*: *καλοῦ, γλυκοῦ...τραχιοῦ, σταχτιοῦ*, μάλιστα με τὸν τύπο τῆς ομάδας 7a: *ευθέος* ὁμοηχεῖ ἐξωπαραδειγματικά και τὸ ἀντίστοιχο ἐπίρρημα: *ευθέως* (πβ. και *βραδέος~βραδέως, ευρέος~ευρέως, ταχέος~ταχέως* κ.τ.ό.). Στὸν πληθυντικὸ τοῦ *Ουδ.*, συμπίπτουν οἱ *Ον.*, *Αιτ.*, *Κλ.* τῶν ομάδων E1, E2, E5: *καλά, γλυκά, ὁμορφα*, ἐνῶ για τὰ E4, E6, E7 και E8 συμπίπτουν και οἱ ἴδιες τρεῖς πτώσεις τοῦ *Θηλ.* στὸν ἐνικό: *ωραία, πλούσια, τραχιά, σταχτιά* (με ἐξαίρεση τὸ E2: *γλυκιά* και τὸ E7a: *ευθεία*). Με τοὺς κοινούς τύπους ὅλων τῶν προηγούμενων ομάδων συμπίπτει ἐξωπαραδειγματικά και τὸ ἀντίστοιχο ἐπίρρημα: *καλά, γλυκά, ὁμορφα, ωραία, πλούσια, τραχιά*.⁵ Ἀπὸ τὰ χρωματικά τοῦ τύπου τῶν E3: *ἀσπρος* και E8: 8 *σταχτής* δεν παράγεται ὁμόρριζο ἐπίρρημα.⁶

Ὅπως μας δείχνει και πάλι ὁ Πίνακας 7, ἡ *Ον.* και ἡ *Κλ.* πληθυντικοῦ τῶν ἀρσενικῶν ἐπιθέτων E2, E4, E6, E7 και E8 συμπίπτουν: *γλυκοί, ωραίοι, πλούσιοι*,

⁴ Πβ. (μεταξύ πολλῶν ἄλλων) και: *ἢ κακὸς κακῶς ταφήση νυκτός, οὐκ ἐν ἡμέρα* (*Ευριπ.*, *Τρωάδ.*, 446: σχεδὸν ολικὴ ὁμοηχία, λίγο πριν ἐξισωθεῖ ἡ προφορά τοῦ *ω* και τοῦ *ο*).

⁵ Με τὸ *τραχιά* (E7) πβ. και τὰ ἐξῆς: *βαριά, φαρδιά, πλατιά, μακριά, ελαφριά* (< *ελαφρός* E7, *ελαφρά* / *ελαφρός* < *ελαφρός* E2).

⁶ Στὰ E8 τοῦ *AKN*, ὅπως *καφεδής, κεραμιδής λαδής, μαβής, μενεξεδής, μολυβής*, κ.τ.ό., πρόσθεσε και τὰ *σμεραγδής, λιγδής, ροδής, μουσταρδής, γαλαζής* κ.ά. τοῦ *ΑΛΝΕ*. Με τὰ ἐπίθετα τοῦ τύπου *λαδιά, μολυβιά, λαδί, μολυβί* ἀντιστοιχοῦν ἐξωπαραδειγματικά ουσιαστικά με σχέση εἴτε ολικῆς ὁμοηχίας: *λαδιά (ἠ), μολυβιά (ἠ)*, εἴτε τονικοῦ ελάχιστου ζεύγους: *λάδι (το), μολύβι (το)*.

τραχιοί, σταχτιοί, ενώ για τα Ε1, Ε3 και Ε5 με τις ίδιες δύο πτώσεις του πληθυντικού έρχονται να προστεθούν η Ον., η Αιτ. και η Κλ. του ενικού για τα θηλυκά: καλή~καλοί, άσπρη~ άσπροι, όμορφη~ όμορφοι. Στα τύπου Ε7 και Ε7α αρσενικά, με τις ίδιες τρεις πτώσεις του πληθυντικού συμπίπτει ηχητικά και η ενική Ον.: τραχύς~τραχείς, ευθύς~ ευθείς.

Επίθετα με κλιτικό υπόδειγμα ένα από τα Ε1-Ε8		Παραδειγματική		Εξω- παραδειγματική
		Ιδιοπαρα- δειγματική	Ομοπαρα- δειγματική	
Ε1-6: καλές, γλυκές, άσπρες, ωραίες, όμορφες, πλούσιες Ε7-8: τραχείες, ευθείες, σταχτιές	ΘΗΛ(Ον./Αιτ./Κλ.)	√		
Ε1-6: καλών, γλυκών, άσπρων, ωραίων, όμορφων, πλούσιων Ε7,8 : τραχιών, σταχτιών Ε7α : ευθέων	ΑΡΣ,ΘΗΛ,ΟΥΔ(Γνκ.) ΑΡΣ, ΟΥΔ.(Γνκ.)		√ √ √	
Ε1-6: καλού, γλυκού, άσπρου, ωραίου, όμορφου, πλούσιου Ε7,8: τραχιού, σταχτιού Ε7α : ευθέος	ΑΡΣ, ΟΥΔ(Γνκ.)		√ √ √	ευθέως (επίρρ.)
Ε1,2,5: καλά, γλυκά, όμορφα	ΟΥΔ(Ον./Αιτ./Κλ.)	√		καλά, ⁷ γλυκά, όμορφα (επίρρ.)
Ε4,6: ωραία, πλούσια Ε7: τραχιά Ε8: σταχτιά Ε3: άσπρα Ε7α: ευθεία ευθεία Ε2: γλυκιά	ΟΥΔ(Ον./Αιτ./Κλ.), ΘΗΛ(Ον./Αιτ./Κλ.) ΟΥΔ(Ον./Αιτ./Κλ.) ΘΗΛ(Ον./Αιτ./Κλ.)	√ √ √ √ √	√ √	ωραία, πλούσια, τραχιά (επίρρ.)
Ε2,4,6: γλυκοί, ωραίοι, πλούσιοι Ε7,8: τραχιοί, σταχτιοί Ε7,7α: τραχ(ύς/είς), ευθ(ύς/είς)	ΑΡΣ(Ον./Κλ.) ΑΡΣ(Ενικ: Ον., Πληθ.: Ον./Αιτ./Κλ.)	√ √ √		
Ε1,3,5: καλ(ή/οί), άσπρ(η/οι), όμορφ(η/οι)	ΘΗΛ(Ον./Αιτ./Κλ.), ΑΡΣ(Ον./Κλ.)	√	√	
Ε1-6: καλό, γλυκό, άσπρο, ωραίο, όμορφο, πλούσιο Ε7,7α: τραχύ, ευθύ	ΟΥΔ(Ον./Αιτ./Κλ.), ΑΡΣ (Αιτ.) ΟΥΔ(Ον./Αιτ./Κλ.), ΑΡΣ(Αιτ./Κλ.), ΑΡΣ,ΟΥΔ (*Γνκ.)	√ √	√ √	
Ε8: σταχτή / σταχτί	ΑΡΣ(Γνκ./Αιτ./Κλ.) ΟΥΔ(Ον./Αιτ./Κλ./*Γνκ.)	√ √		

Πίνακας 7

Παραλείποντας κάποιες άλλες ομάδες, ας προσθέσουμε, και πάλι ενδεικτικά, ότι για τα γνωστά επίθετα σε -ης, -ης, -ες (Ε10: συνεχής, Ε11: ελώδης) δεν υπάρχει τύπος τους που να μην ταυτίζεται με κάποιον άλλον: λ.χ. το ουδέτερο συνεχές ανταποκρίνεται ιδιοπαραδειγματικά σε τρεις πτώσεις, παρομοίως και το συνεχή στον πληθυντικό, μόνο που αυτό συμπίπτει και με το συνεχή στην ενική αιτιατική αρσενικού και θηλυκού, ενώ η κοινή ονομαστική αυτών των δύο: συνεχής ταυτίζεται ηχητικά με τον κοινό τους πληθυντικό: συνεχείς. Στη γενική, ενικού και πληθυντικού: συνεχούς και συνεχών, ταυτίζονται ομοπαραδειγματικά και τα τρία γένη.

⁷ Ανάλογα με τη σημασία του λόγιου επιρρήματος ή με το χρηστικό επίπεδο, ισχύουν και τα: καλός~καλώς, κακός~κακώς, ακριβός~ακριβώς, ελαφρός~ελαφρώς κ.τ.ό.

Περνώντας στην κατηγορία των ουσιαστικών, λ.χ. Ο1: *ψωμάς*, έχουμε ταύτιση Ον., Αιτ., Κλ. στον πληθυντικό: *ψωμάδες*, αλλά Γεν., Αιτ., Κλ. στον ενικό: *ψωμά (τον)*, *ψωμά (τον)*, *ψωμά*: οι ίδιες ταυτίσεις ισχύουν και για τα Ο3: *ταμίας*, Ο5: *φύλακας*, Ο9: *βουτηχτής*. Σχετικά με τα τελευταία, αναπτύσσεται είτε σειρά εξωπαραδειγματικών ελάχιστων ζευγαριών ανάμεσα στο επαγγελματικό παράγωγο και το θηλυκό ουσιαστικό βάσης: *καρεκλάς~καρέκλας*, *παντοφλάς~παντόφλας* κ.ο.κ. (βλ. και ενότ. 2.3) είτε άλλου είδους εξωπαραδειγματικής ομοηχίας, ολικής ή μερικής: *ταμία (τον)~ ταμεία (τα)*, *ταμιών~ ταμείων*, *βουτηχτής (ο)~ βουτηχτείς (ρήμα)*, *βουτηχτή (τον)~ βουτηχτεί (ρήμα)*: και στην περίπτωση άλλων ουσιαστικών, ενδεικτικά Ο30: *νικών (ουσ.)~ νικών (μετοχή)*, Ο37β: *ηχώ (ουσ.)~ ηχώ (ρήμα)*, Ο46α: *μύση (ουσ.)~ μισεί (ρήμα)* κ.ά.π.

Στο ρήμα υπάρχει μια μεγαλύτερη κανονικότητα, δεδομένου ότι, όπως υποδεικνύουν και τα κλιτικά υποδείγματα του ΑΚΝ: τα *κλειδώνω*, *κλειδώνεις*, *κλειδώνει* κτλ. είναι τύποι της ενεστωτικής οριστικής και υποτακτικής, όπως και της οριστικής του εξακολουθητικού μέλλοντα: τα *κλειδώσω*, *κλειδώσεις*, *κλειδώσει* κτλ. είναι κοινοί τύποι του συνοπτικού μέλλοντα και της υποτακτικής αορίστου: το γ' ενικό *κλειδώσει* ταυτίζεται με τον απαρεμφατικό τύπο με τον οποίο σχηματίζεται ο α' ενεργητικός παρακείμενος: το β' ενικό της προστακτικής *κλειδώνε* ταυτίζεται με το γ' ενικό της οριστικής του παρατατικού. Τα ίδια ισχύουν, στην παθητική φωνή, και για τα *κλειδώνομαι*, *κλειδώνεσαι* κτλ., του εξακολουθητικού θέματος, όπως και για τα *κλειδωθώ*, *κλειδωθείς* κτλ. του συνοπτικού. Στις περιπτώσεις στις οποίες μορφοφωολογικά δεν ξεχωρίζουν τα δύο θέματα, λ.χ. σε ρήματα όπως το *ευκολύνω* ή το *τρατάρω* και τα όμοιά τους, εκτός από τους δύο μέλλοντες, ταυτίζονται και οι τύποι του παρατατικού και του αορίστου: *ευκόλυνα*, *ευκόλυνες*, *ευκόλυνε* κτλ. Και βέβαια, σε όχι λίγες περιπτώσεις, έχουμε εξωπαραδειγματικές ολικές ταυτίσεις με ονόματα (πέρα από όσες αναφέρθηκαν ήδη): λ.χ. *ανοιχτώ*, *ανοιχτείς*, *ανοιχτεί (ρήματα)~ ανοιχτό*, *ανοιχτής*, *ανοιχτή / ανοιχτοί* (τύποι του ρηματικού επιθέτου): *θεραπευτείς*, *θεραπευτεί (ρήματα)~ θεραπευτής*, *θεραπευτή (ουσιαστικά)*: *εκτελέσεις*, *στερήσεις*, *διεκδικήσεις (ρήματα)~ εκτελέσεις*, *στερήσεις*, *διεκδικήσεις (ουσιαστικά)* κ.ά.π.

Εννοείται ότι η έρευνά μας συνεχίζεται...

Βιβλιογραφία

- ΑΛΝΕ = Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα, 2002. Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.
- Carstairs-McCarthy Andrew. 2005. "Inflectional Paradigms and Morphological Classes". Στο Andrew Spencer and Arnold M. Zwicky (εκδ.) *The Handbook of Morphology*, 322-334. Oxford: Blackwell Publishing.
- Corbett, Greville G. 2005. "Morphology and agreement". Στο Andrew Spencer and Arnold M. Zwicky (εκδ.) *The Handbook of Morphology*, 191-205. Oxford: Blackwell Publishing.
- Crystal, David. 1991. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Basil Blackwell.
- ΑΚΝ = *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. 2007. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- ΑΝΕΓ = Γεώργιος Μπαμπινιώτης. 2019. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Πέμπτη έκδοση. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- McMahon, April M.S. 2003. *Ιστορική Γλωσσολογία. Η Θεωρία της Γλωσσικής Μεταβολής* (μτφ. Μ. Μητσιάκη, Α. Φλιάτουρας). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νάκας, Θανάσης, Ευγενία Μαγουλά και Αφροδίτη Καποθανάση. 2010. "Η ομοηχία στη Νέα Ελληνική: ορολογία και τυπολογία", *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 30: 436-449.

- Νάκας, Θανάσης. 2017. “Σχετικά με το λεγόμενο ‘πολύπτωτον’ (πολυμορφικό) σχήμα λόγου”, *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 37: 489-504.
- Νάκας, Θανάσης. 2019. “Σχετικά με το λεγόμενο ‘ετυμολογικό’ σχήμα λόγου”, *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 39: 689-762.
- Πετρούνιας, Ευάγγελος. 1999. “Κριτική του ‘μονοτονικού’ ορθογραφικού συστήματος”. *Συνέδριο για την Ελληνική Γλώσσα (1976-1996): Είκοσι χρόνια από την καθιέρωση της νεοελληνικής (δημοτικής) ως επίσημης γλώσσας*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Γλωσσολογίας και Η εν Αθήναις Γλωσσική Εταιρεία, 205-224.
- Trask, Robert Lawrence. 2000. *The Dictionary of Historical and Comparative Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. 1941. *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)*. Εν Αθήναις: ΟΕΣΒ.
- Χατζιδάκις, Γεώργιος. 1930. *Ακαδημεικά Αναγνώσματα*, τόμ. Β΄. Αθήναι.